

Η ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΗΜΕΝΗ ΚΑΡΥΣΤΟ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΜΠΑΛΤΑ

Αναδιφώντας στις διάφορες αρχειακές ενότητες του Οθωμανικού Αρχείου Πρωθυπουργίας στην Πόλη (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, στο εξής BOA)¹ με σκοπό να συγκεντρώσω πηγές για την ιστορία της Καρύστου και της περιοχής της, εντόπισα μεταξύ άλλων περί τα 100 έγγραφα που αναφέρονταν στη συμμετοχή της Καρυστίας στους αγώνες της Ελληνικής Επανάστασης. Βρέθηκαν στην ενότητα Hatt-ı Hümayûn (στο εξής ΗΗ) όπου εντάσσονται όλα τα διατάγματα του σουλτάνου και των αξιωματούχων της Πύλης, αλλά και όλες οι αναφορές αξιωματούχων των επαρχιών που έχουν αποδέκτες τα υψηλά αυτά πρόσωπα.

Το υλικό για την Ελληνική Επανάσταση μου κίνησε το ενδιαφέρον πολλαπλώς. Καταρχήν εντυπωσιάσθηκα από τον μεγάλο αριθμό των μαρτυριών που διασώθηκαν σε σχέση με τα λίγα χρόνια που εκάλυπταν, περίπου μία δεκαετία. Δεν περίμενα, οφείλω να ομολογήσω, ότι η τύχη ενός μικρού κασαμπά, μιας κωμόπολης, στα χρόνια της Επανάστασης μπόρεσε να απασχολήσει σε τέτοιο βαθμό την αυτοκρατορία. Ο αριθμός όμως και μόνον των μαρτυριών που διασώθηκαν σε μια και μόνο αρχειακή μονάδα, το Hatt-ı Hümayûn, αυτόματα αποδείκνυε την σπουδαιότητα που είχε αυτός ο κασαμπάς και το κάστρο του για την έκβαση της Επανάστασης και ερμηνεύει τον λυσσαλέο αγώνα των Οθωμανών να το κρατήσουν. Η Κάρυστος παραδόθηκε στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος το 1833, παραμένοντας ως το τέλος της Επανάστασης υπό οθωμανική κατοχή. Οι λόγοι αντίστασης των Οθωμανών υπαγορεύονταν κυρίως από την θέση της Καρύστου. Η Κάρυστος, το Κιζίλ Χισάρ των Οθωμανών, δέσποζε στο κέντρο του

---

1. Η αποστολή πραγματοποιήθηκε το 2000 με χρηματοδότηση του Δήμου Καρύστου χάρη στις ενέργειες του Ιδρύματος «Ν. Γιοκαλά». Αποτελούσε συνέχεια προηγούμενης αποστολής μου στο ίδιο αρχείο, από την οποία είχε προκύψει η δημοσίευση μελέτης για την περιοχή Καρυστίας. Με βάση 12 ανέκδοτα φορολογικά κατάστιχα εξετάσθηκε η οικονομία, ο πληθυσμός και το οικιστικό πλέγμα της περιοχής στη διάρκεια του 15ου και 17ου αιώνα. Βλ. Ευαγγελία Μπαλτά, «Η Καρυστία, 15ος-17ος αιώνας», *Αρχαίον Ευβοϊκών Μελετών* (στο εξής *ΑΕΜ*) 32 (1996-97), 5-58. Για τα αποτελέσματα της δεύτερης αυτής αποστολής βλ. της ίδιας, «Η Καρυστία στα οθωμανικά αρχεία», *ΑΕΜ* 34 (2001-2002), 85-138.

Αιγαίου, βρισκόταν στο μέσο αποστάσεων από στρατηγικά σημεία της αυτοκρατορίας. Συνεπώς όποιος το κατείχε ήταν σε θέση να ελέγχει ολόκληρο το Αιγαίο πέλαγος. Βρισκόταν απέναντι από την Σμύρνη, το βασικό μικρασιατικό λιμάνι των Οθωμανών που αποτελούσε και το κέντρο του διαμετακομιστικού μεσογειακού εμπορίου². Ήταν σταθμός στο ταξίδι από την Πόλη προς την Πελοπόννησο και την Κρήτη, τόπος αναγκαστικά ανεφοδιασμού του στόλου. Στα γεγονότα της Επανάστασης στην Κάρυστο, αλλά και σε όλη την Εύβοια, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε και ο Ομέρ μπέης, μια ισχυρή προσωπικότητα της εποχής, που σημειώνεται σε οθωμανικά βιογραφικά λεξικά με το προσωνύμιο Καρυστινός (Κιζίλ Χισαρλής)³.

Ο κύριος και καθοριστικός λόγος που με ώθησε να ασχοληθώ με την Επανάσταση στην Εύβοια ήταν ο εξής: μου δινόταν η ευκαιρία να παρακολουθήσω την ταραχώδη αυτή περίοδο από δύο πλευρές, την ελληνική, όπως παραδόθηκε σε μια διβλιογραφία, και την τουρκική, την άγνωστη μέχρι τώρα, όπως αποτυπώθηκε στα επίσημα έγγραφα της διοικητικής μηχανής της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Είναι η πρώτη φορά που επιχειρούνταν παρόμοια προσέγγιση και ενέδωσα στην πρόκληση.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται με χρονολογική σειρά τα γεγονότα της Επανάστασης στην Καρυστία, όπως εκτίθενται στα επίσημα διοικητικά έγγραφα της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Η εξιστόρηση της περιόδου με βάση τις ελληνικές πηγές είναι δημοσιευμένη πολλαπλώς⁴.

Τα γεγονότα

1821. Στη διάρκεια του πρώτου χρόνου της Ελληνικής Επανάστασης, απεστάλησαν προμήθειες και πολεμοφόδια στην Πελοπόννησο και Κάρυστο για τις ανάγκες των φρουρών. Στην Κάρυστο τουρκικά πλοία και ένα αγγλικό ξεφόρτωσαν 500 καντάρια

2. Οι Οθωμανοί του Κιζίλ Χισάρ διατηρούσαν σχέσεις με την απέναντι μικρασιατική περιοχή της Σμύρνης. Ο Κ.Α. Γουναρόπουλος διασώζει στο έργο του μια παράδοση που αναφέρει ότι οι Οθωμανοί της Καρύστου «στερούμενοι γυναικών μετέβησαν εις Κρήνην (Τσεσμέ) και έλαβον τοιαύτας». Βλ. Κ. Α. Γουναρόπουλος, *Ιστορία της νήσου Ευβοίας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, επανέκδοση της «Προοδευτικής Ευβοίας», Χαλκίδα 1979, 218. Επίσης σ' αυτήν την περιοχή εγκαταστάθηκαν όταν υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν το 1833 την Κάρυστο. Βλ. παρακάτω σημ. 57.

3. Βλ. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî... 1311*, τ. III, 601. Στην επανέκδοση του έργου μεταγραμμένο σε λατινικό αλφάβητο Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, επιμ. Seyit Ali Kahraman, τ. 4, 1325. Βλ. επίσης Sinan Kunalp, *Son Dönem Osmanlı Erkân ve Ricali (1839-1922)*, *Prosopografik Rehber*, Isis, Istanbul 1999, 116. Άγνωστο παραμένει το έτος γέννησης του Ομέρ Πασά. Γνωρίζουμε όμως ότι πέθανε το 1859. Υπήρξε βαλής της Θεσσαλονικής (1840-1843), βαλής του Ικονίου (1843-1844), βαλής της Ρούμελης (1845-1847, 1855-56) και του Χαρπούτ (1852-1854). Ο Αλ. Λεβίδης συγγέει τον Ομέρ μπέη της Καρύστου με τον Ομέρ Βρυώνη, βλ. Αλ. Λεβίδης, «Από τη ζωή ενός κάστρου (Καστέλ Ρόσσο)», *ΑΕΜ* 1 (1935), 162-171.

4. Πληροφορίες σχετικά με την Επανάσταση του 1821 στην Εύβοια, βλ. Ναθαναήλ Γωάννου, *Ευβοϊκά, ήτοι ιστορία, περιέχουσα τεσσάρων ετών πολέμους της νήσου Ευβοίας. Από του 1821-1825, ότε τελείως κατεστράφη υπό των Τούρκων και εξεδιώχθησαν οι Έλληνες απ' αυτής, έτι*

παξιμάδια, 12.000 οκάδες στάρι και 300 βαρέλια φυσέκια και μπαρούτι καθώς και 7 κανόνια για την ενίσχυση της φρουράς⁵. Με την ευκαιρία του ανεφοδιασμού των φρουριών της Κρήτης ενισχύθηκαν με τρόφιμα και πολεμοφόδια το κάστρο της Καρύστου, το Λιμάν μπούρτζι και αυτό της Χαλκίδας⁶. Ο μουτσαρίφης της Ρόδου, καθώς υπήρχαν πληροφορίες ότι πλοία των επαναστατών συγκεντρώνονταν στα παράλια του Μοριά, υποσχέθηκε να στείλει 1.000 άνδρες στην περίπτωση που η Κάρυστος χτυπηθεί από τους εχθρούς⁷. Ο τουρκικός στόλος είχε εντολή να καταστείλει την Επανάσταση πρώτα στην Κρήτη και μετά στην Πελοπόννησο. Ο σχεδιασμός των επιχειρήσεων προέβλεπε στη συνέχεια την καταδίωξη των πλοίων των επαναστατών στο Αιγαίο και συνεργασία του στόλου με τον φρούραρχο της Καρύστου Ομέρ μπέη στην πάταξη των ταραχών στην Εύβοια⁸. Αυτά τα γεγονότα περιγράφονται στις οθωμανικές πηγές για το έτος 1821. Στην ελληνική βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η Επανάσταση ξέσπασε τον Μάιο και ηγέτες της ήταν οι Βερούσης, Γοβιός και ο επίσκοπος Καρύστου Νεόφυτος⁹, οι οποίοι ανάγκασαν τους Οθωμανούς να κλειστούν στα φρούρια Χαλκίδας και Καρύστου. Στις μάχες που δόθηκαν σε Βρωμούσα, Βατώντα και Στύρα ηττήθηκαν οι Έλληνες, για να κατατροπώσουν στη συνέχεια τα στρατεύματα του Ομέρ Βρυώνη στα Βρυσάκια¹⁰.

1822. Οι Έλληνες ηττήθηκαν στα Στύρα, όπου σκοτώθηκε ο Ηλίας Μαυρομιχάλης¹¹.

δε και τας απανθρώπους λεηλασίας, εμπρησμούς, αιχμαλωσίας και σφαγάς, πραχθείσας υπό τε των εντοπίων και ξένων Τούρκων, εισβαλόντων εν αυτή εκ τε ξηράς και θαλάσσης, κατά την διάρκειαν των πολέμων, Ερμούπολη 1857. Δ. Δεμερτζής - Σπ. Κοκκίνης, *Το Εικοσιένα στην Εύβοια*, έκδ. Δεσμός, Χαλκίδα 1962. Επίσης Κ. Α. Αλεξανδρή, «Η Εύβοια εις την ναυτικήν ιστορίαν», *AEM* 10 (1963), 32-35. Σ. Δ. Λουκάτος, «Η Εύβοια και οι Ευβοείς στα χρόνια του '21», *AEM* 23 (1980), 65-90. Πληροφορίες για την έκβαση της επανάστασης στην Καρυστία, βλ. Τ. Ζάππας, «Περίηγησις στην Καρυστία του Εικοσιένα», *AEM* 17 (1971), 289-312. Βιβλιογραφία των εκδόσεων που αφορούν στην επαναστατημένη Εύβοια δημοσιεύθηκε από τον Γ. Π. Γίκα, «Η Εύβοια και το 21. Ιστοριογραφικές και βιβλιογραφικές σημειώσεις», *AEM* 17 (1971), 553-609. Τέλος τα γεγονότα της Επανάστασης στην Εύβοια καταγράφει και ο Α. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. 5, *Η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση (1821-1829). Οι προϋποθέσεις και οι βάσεις της (1813-1822)*, Θεσσαλονίκη 1980, 441 κ.εξ. για το έτος 1821. Για τα έτη 1822-24 βλ. στο ίδιο, τ. 6, *Η εσωτερική κρίση (1822-1825)*, Θεσσαλονίκη 1982, 262 κ.εξ.

5. BOA, HH 39095.

6. BOA, HH 17108.

7. BOA, HH 35211.B.

8. BOA, HH 39175.

9. Γ. Γρυπάρης, «Βιογραφικά τινες ειδήσεις περί τού αιδιόμου επισκόπου Ευβοίας Νεοφύτου», *Πανδώρα* τόμ. 14, φύλλο 319 (1863), 155-170. [Επανεκδόθηκε στο *AEM* 17 (1971), 451-462]. Εγγραφα υπογραμμένα από τον Καρύστου Νεόφυτο δημοσιεύονται από τον Ε. Γ. Παπαχατζή, *Λόγοι, διαλέξεις, μελέται και άρθρα 1881-1905*, Αθήνα 1905, 105 κ.εξ. Βλ. και Χρυσόστομος Θέμελης, *Επίσκοπος Θαυμακού, «Ο Ευβοίας Νεόφυτος»*, *AEM* 5 (1958), 113-127 (όπου και η σχετική βιβλιογραφία).

10. Κ. Α. Γουναρόπουλος, *όπ.*, 251-252. Βλ. επίσης Α. Βακαλόπουλος, *όπ.*, τ. 5, 443 κ.εξ.

11. Δ. Β. Βαγιακάκος, «Τα Στύρα της Ευβοίας τιμούν τον εκεί ηρωϊκώς πεσόντα την 12η

Ο Οδυσσέας Ανδρούτσος που έφτασε στην Εύβοια κατευδύνθηκε να πολιορκήσει την Κάρυστο, εγκαταλείποντας όμως σχεδόν αμέσως την προσπάθεια. Μια δεύτερη ήττα των Ελλήνων επακολούθησε στα Βρυσάκια τον Αύγουστο, όταν συγκρούσθηκαν με τον Αλή πασά τής Χαλκίδας. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κ. Α. Γουναρόπουλος εξιστορώντας τα γεγονότα του 1822 διορθώνει στην «Ιστορία» του ορισμένες ανακρίβειες των προ αυτού ιστορησάντων. Επικαλείται την μαρτυρία του Ομέρ μπέη υπογραμμίζοντας ότι τα γεγονότα του τα εξιστόρησε ο ίδιος ο Ομέρ στη Θεσσαλονίκη¹². Μεταξύ των οθωμανικών εγγράφων που αναδηφύσαμε βρέθηκε αναφορά του Ομέρ μπέη της Καρύστου προς τον σουλτάνο, γραμμένη τον Σεπτέμβριο του 1822, στον οποίο διαμαρτύρεται ότι έστειλε σωρούς εγγράφων στις κεντρικές υπηρεσίες της αυτοκρατορίας ζητώντας την άμεση αποστολή τροφίμων και πολεμοφοδίων για την φρουρά του κάστρου, χωρίς ωστόσο να φτάσει καμιά βοήθεια¹³. Στα τέλη του ίδιου μήνα ο στόλος περνά από την Κάρυστο για να ανεφοδιασθεί με νερό πηγαίνοντας στο Ναύπλιο και μετά στη Σούδα¹⁴ από όπου θα έπαιρνε το παξιμάδι που απέστειλε για τις ανάγκες του στόλου στα Χανιά ο βεζύρης της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή πασάς¹⁵. Τον Νοέμβριο του 1822 ο καπουδάν πασάς εκχωρεί στο κάστρο της Καρύστου μέρος από τον ιστιρά των σιτηρών τής Σύρας που προορίζονταν για τις ανάγκες του στόλου¹⁶. Πάλι από επιστολή του Ομέρ μπέη πληροφορούμεθα ότι τρόφιμα και πολεμοφόδια που εστάλησαν από τον ναύσταθμο και τα οποία έφθασαν στην Εύβοια, τα άρπαζαν οι Ρωμιοί τής Χαλκίδας και του Κάραμπαμπα¹⁷.

1823. Το 1823 είναι πυκνή σε γεγονότα χρονιά και δεκάδες τα έγγραφα που ανταλλάσσει ο Ομέρ μπέης της Καρύστου με την Ύψηλή Πύλη. Πέντε τουλάχιστον αναφορές του γραμμένες μόνο τον μήνα Μάρτιο βρέθηκαν καταχωρισμένες στο οθωμανικό αρχείο. Στην πρώτη διαμαρτυρόταν ότι επί δύο συνεχή χρόνια πολεμούσε τους εχθρούς και ενώ τελευταία επιτυχώς τους είχε αποκρούσει, ο Αλή πασάς τού Ευρίπου (Εγριμποζ) δεν του επέτρεψε να προχωρήσει πέραν της Ευβοίας¹⁸. Η απάντηση που έλαβε ήταν καταπέλτης: έπρεπε να συνεργασθεί με τον Αλή πασά, ο οποίος ήταν ισότιμος του πασά τής Θεσσαλονίκης¹⁹. Στη δεύτερη αναφορά του ο Ομέρ μπέης υποδείκνυε στην Ύψηλή Πύλη ότι έπρεπε κατά προτεραιότητα ο μπεηλέρμπεης της Ρούμελης να παρέχει ετησίως βοήθεια στον πόλεμο κατά των επαναστατών σε Χαλκίδα, Κάραμπαμπα και Κάρυστο²⁰. Στην τρίτη αναφορά

Ιανουαρίου 1822 Ηλίαν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλην και τους συν αυτό Μανιάτας πολεμιστάς», *Λακωνικά Σπουδαί* 15 (2000), 399-453.

12. Κ. Α. Γουναρόπουλος, *ό.π.*, 264.

13. ΒΟΑ, ΗΗ 39844.

14. ΒΟΑ, ΗΗ 39823 και 39575.

15. ΒΟΑ, ΗΗ 39581.

16. ΒΟΑ, ΗΗ 40323.

17. ΒΟΑ, ΗΗ 39672.

18. ΒΟΑ, ΗΗ 39707. C.

19. ΒΟΑ, ΗΗ 16561.

20. ΒΟΑ, ΗΗ 39707. F.

τού ζητούσε να αποσταλεί όσο το δυνατό συντομότερα στρατός και εφόδια, επειδή η πολιτορξία των Τούρκων σε Χαλκίδα και Κάρυστο από τους επαναστάτες θα διαρκούσε κατά τις εκτιμήσεις του αρκετό χρόνο. Έγραφε ότι οι επαναστάτες ήλεγχαν το νησί και ότι η στρατιωτική δύναμη του Αλή πασά τής Χαλκίδας δεν επαρκούσε²¹. Ήταν η εποχή που ο Ν. Κριεζιώτης²² μετά την μάχη στο Διακόφτι και στο Βατίσι πολιορκούσε την Κάρυστο και ο Οδυσσέας Ανδρούτσος την Χαλκίδα. Για το κάστρο της Καρύστου ο Ομέρ μπέης ζητούσε από τον σουλτάνο να διατάξει τον ναύσταθμο της Πόλης να αποστείλει όπως και την περασμένη χρονιά τις ίδιες ποσότητες τροφίμων και πολεμοφοδίων: παξιμάδι (500 καντάρια), στάρι (600 κοιλιά), μπαρούτι, 7 κανόνια κ.λπ.²³ Εξετέδησαν τα παραπάνω με λεπτομέρειες για να δείξει η δραστηριότητα την οποία επέδειξε ο Ομέρ μπέης της Καρύστου, η οποία πιστοποιείται και στη συνέχεια. Αναμφίβολα η προσωπικότητα του Ομέρ μπέη έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην έκβαση της Επανάστασης. Είναι χαρακτηριστικό ότι εν μέσω πολεμικών επιχειρήσεων συνέταξε έγγραφα που αφορούσαν την ενοικίαση της δεκάτης και των λοιπών φόρων τριών τσιφλικιών στην Καρυστία: το γεγονός αποδεικνύει την παράλληλη φροντίδα του για τα οικονομικά του καζά που διοικούσε²⁴.

Δύο πολύ σημαντικά γεγονότα του 1823 φωτίζουν οι οθωμανικές πηγές που επεξεργάσθηκαν. Από τον Μάιο του 1823 άρχισαν να συγκεντρώνονται στον Τσεσμέ της Σμύρνης 3.000 άνδρες για να αποβιβασθούν τον Ιούλιο τελικά στην Κάρυστο με συνοδεία 11 εμπορικά πλοία γεμάτα εφόδια και πολεμικό υλικό για τα κάστρα της Καρύστου και Χαλκίδας²⁵. Πέραν της σπουδαιότητας αυτού καθ' εαυτού του γεγονότος, το αναφέρω και για έναν επιπρόσθετο λόγο: με την φιλόπονη συνείδηση του ιστορικού θεωρούσα, το ομολογώ, υπερβολικό τον αριθμό των Τούρκων στρατιωτών που καταγραφόταν στις ελληνικές πηγές, συγκεκριμένα στα απομνημονεύματα των Ευβοέων αγωνιστών Ναθαναήλ Ιωάννου²⁶, Ιωάννη Οικονόμου και Ιωάννη Μαυρομμάτη θεωρούσα ότι τον εφεύραν ως άλλοθι για τις ήττες που ακολούθησαν. Κι όμως πρόκειται για ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός. Η διασταύρωση της μαρτυρίας και μάλιστα από ένα έγγραφο της οθωμανικής διοίκησης ήρε την οποιαδήποτε αμφιβολία.

21. BOA, HH 39707.G.

22. Για τον Ν. Κριεζιώτη, βλ. Α. Χρυσολόγης, *Νικόλ. Κριεζιώτης, διατριβή αναγνωσθείσα εν τω Φιλολ. Συλλόγω Βύρωνι εν δυσί συνεδριάσει τω 1873*, Αθήνα 1877 [Επανεκδοση στο AEM 17 (1971), 117-232]. Και *Λόγοι επικήδειοι εκφωνηθέντες εν Σμύρνη και εν Χαλκίδι κατά την κηδείαν και την ανακομιδήν των λειψάνων του στρατηγού Ν. Κριεζιώτου*, Αθήνα 1863 [Επανεκδοση στο AEM 17 (1971), 233-264]. Ε. Γ. Παπαχατζής, *ό.π.*, 140 κ.εξ. Γ. Ι. Ντεγιάννης, *Ο Νικόλαος Κριεζιώτης. Από τη συμβολή τής Ευβοίας στην Επανάσταση*, Παράρτημα 14ου τόμου του AEM, Αθήνα 1967. Επίσης βλ. Σπύρος Κοκκίνης, «Η επανάσταση και η δίκη του Κριεζιώτη στα 1847 (Κατά τον 174ο ανέκδοτο Κώδικα της Βιβλιοθήκης της Βουλής)», AEM 17 (1971), 33-96.

23. BOA, HH 39707.H.

24. BOA, HH 39707.A, 39707.B, 39707.D, 39707.E.

25. BOA, HH 40335.D, 40335, 37883.F, 39860, 39679, 39846.A.

26. Χρυσόστομος Θέμελης, *μητροπολίτης Μεσσηνίας, «Ίφος και ήθος του Ναθαναήλ Ιωάννου εις τα "Ευβοϊκά" αυτού*», AEM 18 (1972), 5-36.

Το δεύτερο σημαντικό γεγονός του 1823 που είναι καθοριστικό για την έκβαση της Επανάστασης στην Εύβοια είναι ο προβιβασμός του Ομέρ μπέη της Καρύστου σε πασά τής Χαλκίδας²⁷. Αντικαθιστά τον Τζεκερτζή Αλή πασά που στέλλεται εξόριστος στην Τοκάτη, όταν μαθεύτηκε στην Πύλη ότι τρόφιμα που προορίζονταν για τον πολιορκούμενο πληθυσμό τής Χαλκίδας τα πούλησε σε υπερβολικές τιμές στους πεινασμένους για να κερδοσκοπήσει²⁸. Αναλαμβάνοντας ο Ομέρ πασάς τις επιχειρήσεις στην Εύβοια διατάσσει την κινητοποίηση των στρατευμάτων που αποβιβάστηκαν στην Κάρυστο, γιατί κινδύνευε να αλωθεί η Χαλκίδα από τους επαναστάτες. Επρόκειτο για την πολιορκία του Οδυσσέα Ανδρούτσου, που αναγκάστηκε όμως να την λύσει, όταν εμφανίσθηκε ο τουρκικός στόλος. Τα στρατεύματα που έφθασαν λεηλάτησαν τα περίχωρα της Χαλκίδας προκαλώντας ζημιές στις θέσεις των ελληνικών δυνάμεων²⁹. Συγχρόνως γίνονταν εκκαθαριστικές επιχειρήσεις κατά των επαναστατών που πολιορκούσαν το κάστρο της Καρύστου και παραδειγματικά τιμωρήθηκαν οι αρχηγοί τους με αποκεφαλισμό³⁰. Στο μεταξύ συνέχιζονταν χάρη στις ενέργειες του Ομέρ πασά οι ανεφοδιασμοί τής Καρύστου και τής Χαλκίδας με τρόφιμα και πολεμοφόδια³¹. Στις αναφορές του προς την Πύλη ο Ομέρ πασάς έγραφε ότι για να σταματήσει η πολιορκία της Καρύστου και του Καράμπαμπα και να επανέλθει η τάξη στην Εύβοια απαιτούνταν άμεσα να αποσταλεί στρατός και χρήματα³². Στις προσφυγές του αυτές έχει συμπαραστάτη τον ναίπη της Χαλκίδας, που στέλνει και αυτός παραλλήλως επιστολές στην Πρωτεύουσα ζητώντας την ενίσχυση των φρουρών στα κάστρα του Ευρίπου και της Καρύστου. Από μια τέτοια επιστολή του με ημερομηνία 1/12/1823 μαθαίνουμε ότι οι επαναστάτες της Αθήνας έστειλαν πλοία και αποβιβάστηκαν σε τρεις διαφορετικές

27. BOA, HH 39870.C.

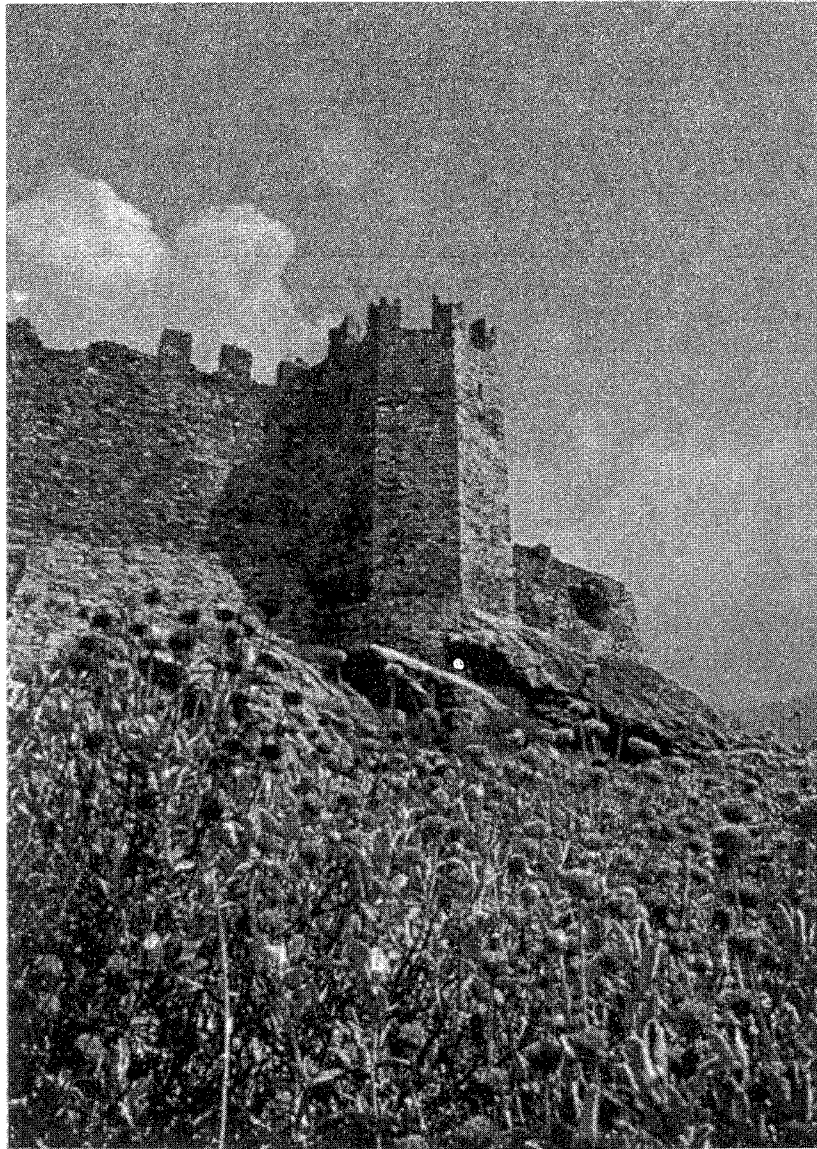
28. BOA, HH 37844.D και 39870. Τούρκοι ιστοριογράφοι σημειώνουν ότι «Άλλος πασάς παυθείς κατά τας αυτάς ημέρας ήτο ο εκ της εκστρατείας του Δράμαλη γνωστός Τσερχατζή - Αλή πασάς, φρούραρχος Χαλκίδος, όστις καθρέθη συγχρόνως από τον βαθμόν βεζύρου. Λόγω όμως της διακοπής των συγκοινωνιών ο κομίζων το σχετικόν φερμάνιον κλητήρ δεν ηδυνήθη να προχωρήσει πέραν της Λαρίσης και μετ' ολίγον επ' ευκαιρία των προβιβασμών της 1ης του μουσουλμανικού νέου έτους ο Τσερχατζή απεκαταστάθη εις τον βαθμόν του και διωρίσθη διοικητής Χαλκίδος. Επειδή όμως όλαί αι εις την τουρκικήν πρωτεύουσιν λαμβανόμεναι πληροφορίαί εδείκνυσαν, ότι τόσο ο σερασκέρης όσον και οι υπ' αυτόν υπάλληλοι της Πελοποννήσου ήσαν νωθροί και βραδυκίνητοι, απεστάλη προς έρευναν επί τόπου ο πρώτος σταυλάρχης του σουλτάνου Αλή βέης. Αι αυταί πληροφορίαί ανέφερον, ότι ο Τσερχατζή - Αλή πασάς, ήτο μεν άνθρωπος ανδρείος, αλλ' η φιλοχρηματία του επεκράτει των άλλων προσόντων του. Είχον αποσταλή τότε εις Εύβοιαν πλοία πλήρη τροφίμων δια να ανάγκας του πεινώντος λαού, αλλ' ο Τσερχατζής, θέσας επ' αυτών χείρα, τα επώλησεν εις τιμάς υπερβολικάς εις τους κατοίκους. Μαδών τούτο ο Σουλτάνος τον έπαυσε και πάλιν, τον εξώρισεν και κατέσχε την περιουσίαν του, διόρισε δε διοικητήν Χαλκίδος τον υποδιοικητήν τού Κιζίλ Χισάρ Ομέρ βέην, τέως καπιτζή-μπασήν». Βλ. Ν. Μοσχόπουλος, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως κατά τους Τούρκους ιστοριογράφους εν αντιπαραβολή και προς τους Έλληνας ιστορικούς*, Αθήνα χχ. 313.

29. BOA, HH 37754.B, 37754. Βλ. σχετικά και Α. Βακαλόπουλος, όπ., τ. 6, 510 κ.εξ.

30. BOA, HH 37803.K.

31. BOA, HH 37753.B, 39867.

32. BOA, HH 37803.M.

Το Κόκκινο κάστρο της Καρύστου. Η φωτογραφία είναι από το βιβλίο: Εύβοια (Ιστορία - Τέχνη - Λαογραφία - Σύγχρονη ζωή), Αθήνα 1982, σελ. 90, εκδόσεις ΜΙΧΑΛΗΣ ΤΟΥΜΠΗΣ Α.Ε.

τοποθεσίες της Καρυστίας³³. Επρόκειτο για την ύστατη προσπάθεια του Ν. Κριεζώτη τον Νοέμβριο του 1823 να πολιορκήσει την Κάρυστο μετά τις μάχες στους Καραίους, στο Μαρμάρι και στο Αλιβέρι³⁴.

1824. Η χρονιά πέρασε με τις αγωνιώδεις προσπάθειες των Τούρκων να εξασφαλίσουν τρόφιμα, στρατό και χρήματα για την πληρωμή των ανδρών της φρουράς. Τον Μάρτιο έφθασαν σε Χαλκίδα και Κάρυστο 1.000 Αλβανοί³⁵, ενώ απαιτούνταν τουλάχιστον 10.000 κατά τις εκτιμήσεις του Ομέρ πασά³⁶. Τους έστειλε ο βαλής της Ρούμελης Ντερβίς πασά για να δημιουργηθεί αίσθημα ασφάλειας και να κατασταλεί ο φόβος των Τούρκων κατοίκων που αποτελούσαν και την πλειοψηφία του πληθυσμού σε Εύριπο και Κάρυστο³⁷. Στα τέλη Μαρτίου ο Ομέρ πασάς ανέφερε στον βαλή της Ρούμελης Ντερβίς πασά ότι κατάσκοπος στο λιμάνι της Καρύστου τον πληροφόρησε ότι οι επαναστάτες που πολιορκούσαν το κάστρο εφοδιάζονταν με πολεμοφόδια, κανόνια και μπάλες, από την Αθήνα, είχαν κόψει το νερό στο κάστρο και ο πληθυσμός υπέφερε. Από τις ελληνικές πηγές γνωρίζουμε ότι ο Ν. Κριεζώτης επέστρεψε τον Μάρτιο για να ξαναπολιορκήσει την Κάρυστο³⁸. Ο Ομέρ σημείωνε σε αναφορές του στο σουλτάνο ότι ήταν απαραίτητο να σταλούν σύντομα 2.000 πουγγιά ακτσέδες για να πληρωθούν οι μισθοί και η διατροφή των Αλβανών στρατιωτών του κάστρου της Καρύστου³⁹. Στο μεταξύ είχε ειδοποιηθεί ο σερασκέρης της Λαμίας ότι επρόκειτο να κατεβεί ο Ιμπραχίμ πασάς συνοδευόμενος από τον στόλο και γενιτσαρικά τάγματα για να επιληφθεί στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά των επαναστατών του Ευρίπου και της Καρύστου. Για τον λόγο αυτόν προηγήθηκε η έλευση του Λατίφ μπέη, ο οποίος έκανε αυτοψία και καταγραφές των πλοίων και των φορτίων που βρίσκονταν στο λιμάνι του Ευρίπου και υπέβαλε αναφορά στην Πύλη για την κατάσταση της υγιεινής⁴⁰. Το 1824 υπήρχε επιδημία πανούκλας στις περιοχές αυτές και στην Πελοπόννησο, όμως γνωρίζουμε και από τις ελληνικές πηγές για την επιδημία χολέρας στο Ναύπλιο το 1824⁴¹. Στα τέλη Μαρτίου-Απριλίου «Οι επαναστάται είχαν επιτεθεί κατά της Καρύστου, αλλά σπεύσας ο φρούραρχος της Χαλκίδας Ομέρ πασάς τους απώθησεν. Επειδή όμως επανέλαβον την επίθεσιν, ο φρούραρχος απέστειλε τον κεχαγιά του με επαρκή δύναμιν στρατού, ήτις τους κατατρόπωσε και φόνευσε πολλούς. Οι υπόλοιποι ετρόπησαν σε φυγήν, προφθάσας δε εν τω μεταξύ ο στόλος απεβίβασε γενιτσάρους

33. ΒΟΑ, ΗΗ 44108.Α, 44108.Β.

34. Κ. Α. Γουναρόπουλος, *ό.π.*, 296-298.

35. ΒΟΑ, ΗΗ 40285.Γ.

36. ΒΟΑ, ΗΗ 40285.Δ.

37. ΒΟΑ, ΗΗ 40285.Ε.

38. Κ. Α. Γουναρόπουλος, *ό.π.*, 299 κ.εξ.

39. ΒΟΑ, ΗΗ 40285.Η.

40. ΒΟΑ, ΗΗ 44059.

41. Βλ. Γ. Σακκάς, «Ένας διδάσκαλος του Γένους στην ατυχή εκστρατεία της Καρύστου», *ΑΕΜ* 12 (1965), 224.

στην ξηρά, οι οποίοι μετά τού εκεί στρατού, βοηθούμενοι και υπό μικρών πλοίων, εξώντωσαν τελείως τους επαναστάτες και έκαυσαν σε πολλά σημεία της παραλίας τα πλοία τους. Η είδησις ενέπλησε χαράς τους εν Κωνσταντινουπόλει» σημειώνει ο Ν. Μοσχόπουλος αντλώντας από Τούρκους χρονογράφους⁴². Η πολιορκία της Καρύστου όμως ουσιαστικά λύθηκε στα τέλη Ιουνίου διότι, όπως καταγράφεται σε οθωμανική πηγή, οι μουσουλμάνοι στρατιώτες συνεργαζόμενοι με τους ντόπιους Τούρκους έβγαιναν και χτυπούσαν τους πολιορκητές, οι οποίοι αναγκάσθηκαν να αποσυρθούν στην Αττική, αφήνοντας χωρίς επαναστατικούς πυρήνες την Εύβοια⁴³.

1825. Η χρονιά πέρασε μάλλον ήσυχα από πλευράς πολεμικών επιχειρήσεων, αν εξαιρεθούν οι δυο ναυμαχίες τον Απρίλιο και τον Ιούνιο, η μια στα νερά ανάμεσα σε Άνδρο και Τζιά και η άλλη εμπρός στο κάστρο της Καρύστου, όπου πλοία των γειτονικών νησιών συνεπλάκησαν με τον τουρκικό στόλο που συνόδευε φορτηγά πλοία με εφόδια⁴⁴. Και κατά τον χρόνο αυτόν οι Τούρκοι κάτοικοι της Καρύστου και οι άνδρες της φρουράς ζήτησαν από την Πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας τρόφιμα, και συνέταξαν έγγραφα που συνόδευαν πάμπολλες υπογραφές Καρυστινών Τούρκων⁴⁵. Τον Δεκέμβριο του 1825 ο βαλής της Ρούμελης, Ρεσίντ πασάς, έστειλε στον Εύριπο και στην Κάρυστο σιτηρά από τον ιστιρά του σαντζακίου των Τρικάλων⁴⁶. Τα οθωμανικά έγγραφα για το έτος αυτό εμπλουτίζουν τις πληροφορίες που μάς δίνει ο Κ.Ν. Γουναρόπουλος⁴⁷.

1826. Το έτος αυτό σφραγίσθηκε με την πολιορκία της Καρύστου από τις δυνάμεις του Φαβιέρου⁴⁸. Δεν ανευρέθησαν οθωμανικά έγγραφα σχετικά με την πολιορκία, που γνωρίζουμε από τις ελληνικές πηγές ότι διήρκησε 24 μέρες κατά τον μήνα Μάρτιο⁴⁹. Σε τεσκερέ με ημερομηνία 13/4/1826 ο Ομέρ πασάς ζήτησε να μην σταλεί ο στρατός, που προφανώς είχε ζητηθεί να έρδει αρωγός, διότι οι άνδρες της φρουράς της Καρύστου νίκησαν τους επαναστάτες που πολιορκούσαν την πόλη⁵⁰. Και σε άλλο έγγραφο με την ίδια ημερομηνία διατάχθηκε ο αρχηγός της φρουράς της να του αποστείλουν τα κεφάλια, τα αυτιά και τις σημαίες των επαναστατών που διαλύθηκαν εγκαταλείποντας την πολιορκία της Καρύστου⁵¹. Η εμφάνιση του στόλου στα τέλη Μαΐου στην Εύβοια και ο ελλιμενισμός του στην Κάρυστο εδραίωσε την νίκη των Τούρκων.

42. Ν. Μοσχόπουλος, *ό.π.*, 323.

43. ΒΟΑ, ΗΗ 38277.

44. ΒΟΑ, ΗΗ 38742, 39537.

45. ΒΟΑ, ΗΗ 39886, 39452.N, 39452.L, 39452.D.

46. ΒΟΑ, ΗΗ 39449.

47. Κ. Α. Γουναρόπουλος, *ό.π.*, 304 κ.εξ.

48. Κ. Α. Διαμάντης, «Η εκστρατεία του Φαβιέρου εις Καρυστίαν του 1826 κατά τα απομνημονεύματα του στρατηγού Πίσσα (Από αυτόγραφον χειρόγραφον της συλλογής Βλαχογιάννη)», *ΑΕΜ* 17 (1971), 6-17.

49. Βλ. Γ. Σακκάς, *ό.π.*, 222-229.

50. ΒΟΑ, ΗΗ 39427B.

51. ΒΟΑ, ΗΗ 43589.

1827-28. «Ουδεμία πολεμική πράξις εγένετο εν Ευβοία κατά τα έτη 1827 και 1828», μαρτυρεί ο Κ.Α. Γουναρόπουλος και όντως το 1827 κύλησε ήρεμα με αναφορές Οθωμανών αξιωματούχων για τις κινήσεις του τουρκικού στόλου και του Κόχραν⁵² και με τις συνήθεις αιτήσεις τους για την αποστολή τροφίμων και εφοδίων. Είναι προφανές ότι οι πολεμικές επιχειρήσεις στην περιοχή τέλειωσαν με την αποτυχία να εκπορθηθεί η Κάρυστος από τον Φαβιέρο.

1829. Εντόπισα επιστολή τού Ομέρ πασά προς τον σανδραζάμη, γραμμένη στα τέλη του έτους 1829, με την οποία τον ενημερώνει για τις απαιτήσεις των Ελλήνων στους οποίους παραχωρείται η Αθήνα, ο Εύριπος, η Κάρυστος, και για την υποχρεωτική μετανάστευση των μουσουλμάνων κατοίκων των περιοχών αυτών σε Βόλο, Λάρισα και Λαμία. Στην ίδια επιστολή αναφερόταν και στην κτηματική περιουσία των μουσουλμάνων κατοίκων που υποχρεούνταν να φύγουν⁵³. Με την μάχη της Πέτρας στις 29 Σεπτεμβρίου του 1829 έκλεισε η Ελληνική Επανάσταση και το νεαρόν Ελληνικό κράτος, απαίτησε την προσάρτηση της Εύβοιας και την εκκένωση της Ακρόπολης των Αθηνών από τα τουρκικά στρατεύματα.

1831. Στο Οθωμανικό Αρχείο Πρωθυπουργίας βρέθηκαν τρεις αναφορές τού Ομέρ στην Υψηλή Πύλη σχετικά με την παράδοση στις ευρωπαϊκές δυνάμεις των τριών κάστρων του νησιού, της Χαλκίδας, του Καράμπαμπα και της Καρύστου⁵⁴. Η διαδικασία παράδοσης διήρκεσε δύο περίπου χρόνια. Δημιουργήθηκε μικτή επιτροπή για την καταγραφή τών οθωμανικών περιουσιών⁵⁵, αλλά και την συγκέντρωση και μεταφορά τών όπλων των οθωμανικών φρουρών που απεγράφησαν αναλυτικά⁵⁶. Στους τελευταίους μήνες του 1832, με την παράδοση της Εύβοιας στην Ελλάδα, ο τουρκικός πληθυσμός της Καρυστίας μεταναστεύει στις κωμοπόλεις Τσεσμέ, Σιδρίχισαρ και Σιγιασάκ της Σμύρνης⁵⁷. Ενεήνητα

52. ΒΟΑ, ΗΗ 44276.

53. ΒΟΑ, ΗΗ 37869.Α.

54. ΒΟΑ, ΗΗ 40300.Α, 40300.Β, 40300.С.

55. Γ.Ι. Φουσόρας, «Μετεπαναστατικές αγοραπωλησίες τουρκικών κτημάτων στη Χαλκίδα. Τα κατάλοιπα του Γ.Ι. Φουσάρα και οι “Μετεπαναστατικές αγοραπωλησίες τουρκικών κτημάτων στη Χαλκίδα”». Προλογικό σημείωμα Γ.Π. Γκίκα», *ΑΕΜ* 17 (1971), 97-112. Βλ. επίσης Η. Παπαθανασόπουλου, «Ανέκδοτα έγγραφα περί τών τουρκικών κτημάτων και της προσαρτήσεως της Ευβοίας», *ΑΕΜ* 17 (1971), 313-412. Ε. Α. Βρανόπουλος, «Η ευρωπαϊκή διπλωματία στο θέμα της απελευθέρωσης της Ευβοίας και η εξαγορά τών τουρκικών κτημάτων της», *ΑΕΜ* 25 (1983), 253-269. Στα Γενικά Αρχεία του Κράτους υπάρχει κατατεθειμένο σχετικό αρχειακό υλικό, βλ. Κ.Α. Διαμάντης, «Ευβοϊκά έγγραφα και χειρόγραφα», *ΑΕΜ* 20 (1975), 13-15, 18, κ.εξ. Εντόπισα τους εξής φακέλους σχετικά με τα οθωμανικά κτήματα της Ευβοίας στο Αρχείο του Υπουργείου Εξωτερικών της Ελλάδος, Κεντρική Υπηρεσία: 1852/Φακ.7/Υποφακ. 1, 1855/Φακ. 7/Υποφακ. 1 και 1856/Φακ.7/Υποφακ. 1. Περί βακουφίων Ευβοίας βλ. 1845/Φακ. 7/Υποφακ. 1.

56. Βρέθηκε κατάστιχο όπου καταγράφονται τα κανόνια και τα πολεμοφόδια που μεταφέρθηκαν στην Πόλη από τα κάστρα της Χαλκίδας, του Καράμπαμπα, της Καρύστου και της Αθήνας. Βλ. ΒΟΑ, Cevdet Askeri 24050.

57. ΒΟΑ, ΗΗ 47727.Γ, 47759.С, 47682. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε δημοσίευση του Β. Αγτζι-

χρόνια μετά η ιστορία θα επαναληφθεί. Πρόσφυγες μικρασιάτες Ρωμιοί θα βρουν καταφύγιο στην Εύβοια όπου θα στήσουν την νέα τους πατρίδα.

Η Επανάσταση, οι περιπέτειες του πολέμου στην Κάρυστο και σε όλη την Εύβοια, αλλά και στην απέναντι Ρούμελη, φωτίσθηκαν επίσης και από την πρόσφατη δημοσίευση ενός οθωμανικού χειρογράφου της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Leiden (Cod. Or. 1551). Πρόκειται για την αυτοβιογραφία ενός γενίτσαρου, του Kabudli el-Hacci Mustafa Vasfi Efendi, από το χωριό Kabut της Τοκάτης, ο οποίος έλαβε μέρος στην εκστρατεία κατά της Ευβοίας και περιγράφει τα γεγονότα που βίωσε⁵⁸. Ο εκδότης του χειρογράφου Jan Schmidt αναφερόμενος στην αξία της πηγής γράφει χαρακτηριστικά: «The Greek historians, however, seem hardly to have made use of Turkish sources and Vasfi's version of the events, perhaps not always reliable and sometimes confused, nevertheless offers material that may contribute to further research. This is particularly true of the events described in the last part of the history, namely the Agriboz campaigns of the early to mid-1820s». Το περιεχόμενο της πηγής εκδόθηκε αγγλικά, γεγονός που την καθιστά προσιτή και σε μεγαλύτερο κοινό από αυτό των ειδικών οθωμανολόγων. Στην έκδοση αυτή ο Jan Schmidt προαναγγέλλει και την πανομοιότυπη έκδοση του οθωμανικού κειμένου στη σειρά *Turkish Studies* του Πανεπιστημίου Harvard.

Για την ανάγκη να μελετηθεί η Ελληνική Επανάσταση από τις τουρκικές πηγές μιλούσε και ο Ν. Μοσχόπουλος στον πρόλογο του βιβλίου του, που βασίσθηκε κυρίως στην αφήγηση του Ahmet Cevdet Paşa⁵⁹. Εγραφε λοιπόν ότι «Ενώ αι τουρκικαί πηγαί τελειώς ηγνοήθησαν εν Ελλάδι από εκατόν τριάκοντα και πλέον ετών, αντιθέτως οι Τούρκοι δεν παρέλειψαν εκείνο το οποίον τόσον περιεφρονήθη υπό των ημετέρων. Η Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως του Σπυρίδωνος Τρικούπη μετεφράσθη εις την

δη στην εφ. *Καθημερινή* (24/25 Μαρτίου 2001, 31) αναφέρεται ότι «Το μεγαλύτερο μέρος των Καρυστινών “Τούρκων” πρέπει να συγκεντρώθηκε στην Ιωνία, στη χερσόνησο της Ερυθραίας (Τσεσμές), στ’ Αλάτσατα, το κάτω Σιβριτσάρι (Σιβρί Χισάρ). Οι Καρυστινοί παρέμειναν μέχρι το ’22 ως διακριτή ομάδα μέσα στη μουσουλμανική κοινότητα της Ιωνίας, μιλώντας το χαρακτηριστικό τους καρυστινό ιδίωμα». Ο ίδιος ιστορικός αναδημοσιεύει στο επετειακό αφιέρωμα της 25ης Μαρτίου της εφ. *Καθημερινή* τον Θρήνο των «Τούρκων Καρυστινών» για την εγκατάλειψη της Κάρυστου μετά την ένταξη της Ευβοίας στο Ελληνικό κράτος, τον οποίο δημοσίευσε για πρώτη φορά, όσο γνωρίζω, ο Ε. Γ. Παπαχατζής, *Δοκίμιον του γλώσσικου ιδιώματος Κάρυστου και των περίξ και τα εν τω ιδιώματι γραπτά ή άγραφα μνημεία*, Αθήνα 1915, 56-57. Ο θρήνος είναι γραμμένος στα ελληνικά, στο ιδιαίτερο καρυστινό ιδίωμα.

58. J. S c h m i d t, «The Adventures of An Ottoman Horseman: The Autobiography of Kabudli Vasfi Efendi, 1800-1825», στο: *The Joys of Philology. Studies in Ottoman Literature, History and Orientalism (1500 - 1923)*, I vol., *Poetry, Historiography, Biography and Autobiography*, Analecta Isisiana LX, The Isis Press, Istanbul 2002, 165-286. Τα γεγονότα της Επανάστασης στην Εύβοια εξιστορούνται από την σελίδα 242 κ.εξ.

59. A h m e t C e v d e t P a ş a, *Tarih-i Cevdet*, τ. 1-12, Istanbul 1309 (1892). Είναι η ιστορία της οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά τα έτη 1773-1826.

τουρκικήν ολίγον μετά την πρώτην έκδοσίν της υπό τού Μώραλη Μελίκ βέη, προσθέντος και δικά του σχόλια...»⁶⁰.

Στην παρούσα μελέτη παρουσιάσθηκαν συνοπτικά από το υπάρχον οθωμανικό αρχειακό υλικό τα γεγονότα των ετών 1821-1832 που διαδραματίσθηκαν στην επαναστατημένη Καρυστία. Πρώτη φορά επιχειρείται κάτι τέτοιο και ας ευχηθούμε ακόμη μια φορά μαζί με τον Ν. Μοσχόπουλο «όπως μορφωθώσι τουρκομαθείς εκ της νέας πλέον γενεάς, εις τους οποίους ευχόμεθα να συμπληρώσουν την διά τής παρούσης μελέτης επιχειρουμένην συμβολήν εις την Ιστορίαν της Ελληνικής Επανάστασεως».

---

60. Ν. Μοσχόπουλος, *ό.π.*, 11.